

Українська і білоруська філософії у пошуках ідентичності

---

*Анатолій
Лазаревич*

ФІЛОСОФІЯ У БІЛОРУСІ НА ЗЛАМІ ХХ—ХХІ СТОРІЧ

Філософська та суспільно-політична думка Білорусі від самого моменту свого зародження у рідній християнській моральній доктрині своєрідно за-ломлювала й акумулювала в собі головні риси та тенденції загальноєвропейського духовно-інтелектуального клімату. Радикальні суспільно-економічні зрушення, що відбувалися у світі та регіоні у різні історичні періоди, супроводжувались відповідними трансформаціями у системі пріоритетів і цінностей її інтелектуальних шукань. Разом з тим особливістю інтелектуальної культури Білорусі з її розміреним, «поміркованим» складом характеру, думки та поведінки є той факт, що в усіх історичних та соціальних колізіях їй властиве прагнення не відкидати цінні традиції минулого, але розвивати їх за нових умов та у змінених пізнавальних ситуаціях.

Через це білоруська пострадянська філософія є органічним продовженням філософії радянської, що успадковує її головні типові риси. Будучи відносно замкнутою, автономно організованою системою рефлексії та ідей, радянська філософія мала, проте, значну внутрішню динаміку, що допомогло розкритися її світоглядному та науково-методологічному потенціалу. Динаміка була пов'язана із суперечністю між прагненням інституціалізувати філософію як соціально-критичну теорію і однією з останніх історичних спроб побудувати споруду філософії за зразком строгої науки. Ця суперечність викликала на світ плеяду яскравих

© А. ЛАЗАРЕВИЧ, 2013
© Переклад з білоруської
В. Недашківського, 2013

філософських постатей, таких як Евальд Ільєнков, Мераб Мамардашвілі, Юрій Лотман та інші. Ця ж суперечність інспірувала появу однієї з найвпливовіших на пострадянському просторі філософських шкіл — Мінської методологічної школи, біля витоків якої стоїть нинішній науковий керівник Інституту філософії РАН Вячеслав Семенович Стьопін.

Паралельно у Білорусі дістали оформлення й інші наукові школи, які й сьогодні зберігають своє значення: з теорії пізнання, логіки, історії філософської та суспільно-політичної думки Білорусі, соціальної діалектики та філософської антропології, соціальної екології, філософії релігії, теорії та методології гуманітарного пізнання, дослідження проблем постіндустріального та інформаційного суспільства.

З цим ідейним багажем філософія у Білорусі зустріла розпад радянської науково-організаційної, науково-адміністративної, освітньої системи. «Дзеркальна сфера», в яку була замкнена радянська школа, розбилася, і філософській думці у Республіці Білорусь, як і в інших колишніх радянських республіках, довелося зіткнутися з цілою серією викликів. Крім організаційних, соціальних, культурно-світоглядних ускладнень виникли (і залишаються помітними на сьогодні) й суто філософські виклики.

Вони пов'язані, по-перше, з необхідністю для національної філософії віднайти себе у глобальному філософському контексті зламу ХХ—ХХІ сторіч, з урахуванням існування у ньому як мінімум двох різноспрямованих векторів концептуальної динаміки: європейської континентальної та англосаксонської парадигм філософування. Легко простежити, що «відкриття світові» всіх пострадянських філософій, включаючи національні філософські школи країн соціалістичного блоку, відбувається саме у річищі вибору між двома конкуруючими парадигмами та подолання пов'язаних з цим внутрішніх теоретико-методологічних конфліктів та суперечностей.

По-друге, виникає необхідність знайти собі місце не тільки у глобальній системі універсальї цивілізації, але й у системі національної культури та ідеології, у кожному випадку своїй. Пострадянська філософія, несподівано для себе втративши підкреслено піднесену академічну позицію, аподиктичність та безальтернативність, знаходить себе на стику суперечностей ліберального суспільного розвитку, на перехресті традиціоналістських та модернізаційних інтенцій культури. До філософії виявляється звернутим особливий соціальний інтерес, соціальне замовлення — набагато ширше та невпорядкованіше, ніж це було за радянської доби, — і філософія далеко не завжди демонструє здатність виконати його. Виникають питання, пов'язані зі становленням національної культури та ідентичності, на які національна філософія не може або принаймні ще не готова відповісти. Разом з тим на рівні суспільної свідомості відсутнє адекватне розуміння теоретичної та практичної значущості філософської науки.

По-третє, особливим викликом для східноєвропейських філософій стає зіткнення зі східною традицією мислення, яке не є філософським (в європейсько-раціоналістичному розумінні цього слова), але претендує зайняти ту саму світоглядну та морально-етичну нішу, а також з безліччю форм паранаукового, релігійно та містично вмотивованого мислення. Філософія не може ігнорувати ці мислительні практики, але так само недопустимо для неї ототожнення з ними.

Втративши співрозмірність між соціально-критичною та науково-методологічною функціями, радянська філософія втратила і внутрішній динамізм, життєстійкість, особливе місце у суспільній свідомості. Сьогодні, на гранично стисненому історичному відрізку білоруська і пострадянська загалом філософія покликана свідомо, послідовно, наполегливо здійснити те, до чого філософія європейська природним чином йшла впродовж двох сторіч свого посткласичного розвитку: синтез гуманітарних та науково-раціональних стратегій.

Пострадянські роки життя Білорусі внесли свої зміни як в організаційні структури існування філософії, так і в її тематику та методологічні орієнтири. Передусім це було зумовлено руйнуванням усталених економічних та інтелектуальних зв'язків, зменшенням фінансування наукових досліджень. Різко скоротилося постачання бібліотек науковою літературою, видаваною у далекому та близькому зарубіжжі. Перед академічними колективами, що займаються фундаментальними дослідженнями, у тому числі філософськими, постало часто-густо нерозв'язне завдання фінансового самозабезпечення. У цій ситуації в академічних дослідженнях поширився ухил у бік прикладних та практично зорієнтованих розробок, пов'язаних з науковим забезпеченням нагальних соціально-економічних завдань розвитку суспільства. Складні процеси переходу країни до ринкової економіки скоригували кадровий склад викладачів та наукових працівників у царині філософських знань. По суті, ми спостерігаємо феномен розриву генерацій, коли на одному полюсі перебувають вчені, які або наближаються або вже підійшли до пенсійного віку, а на іншому ще нечисленні молоді вчені, які перебувають на самому початку своєї наукової кар'єри.

Міцним фундаментом розвитку філософії у Білорусі був і досі залишається достатньо високий рівень філософської освіти. У радянські часи навчальні програми вищої школи у Білорусі вирізнялись широким та якісним викладанням етики, естетики, логіки, історії філософії, що відіграло позитивну роль у формуванні високих соціально-культурних якостей вітчизняних фахівців. Сьогодні ж у Білорусі, як і в сусідніх державах, викладання філософських дисциплін поступово скорочується — і з точки зору обсягу, і з точки зору змістовності навчальних планів, репрезентованості та повноти викладу соціально-гуманітарного знання.

Скорочення питомої ваги викладання філософських дисциплін не дає змоги повною мірою реалізувати принцип гуманізації як найважливіший пріоритет підготовки фахівців різного профілю. Фактично воно призводить до розділення в системі освіти істини та інтелекту (філософія та логіка), відокремленню їх від моралі (етика), краси та дизайну (естетика). До того ж, як показує викладацький досвід, філософські знання часто-густо потрапляють на непідготовлений ґрунт через зниження загального рівня викладання гуманітарних дисциплін у школі та, як наслідок, зниження культурного рівня її випускників. Негативно позначається на інтересі до філософії і формований сучасною добою «ринковий прагматизм», який орієнтує молодь більшою мірою на задоволення матеріальних запитів, ніж на формування духу. Тому аж ніяк не найздібніші молоді люди виявляють бажання пов'язати своє життя з філософією. Значно знизилась кількість захищених дисертацій та їхня якість.

Через ці причини процес розвитку філософії в сучасній Білорусі, як і на всьому пострадянському просторі, можна оцінити як внутрішньо суперечливий і неоднозначний. На жаль, має місце такий негативний феномен, як помітне зниження (або навіть падіння) престижу філософії як наукової дисципліни. Ми все ще долаємо наслідки «навали» на неї кінця ХХ сторіччя — жорсткого, хоча й не завжди достатньо аргументованого її звинувачення у «догматизмі», «ідеологічній заангажованості», «партійності» та інших гріхах.

А проте сьогодні філософія у Білорусі набуває нового вигляду й потенціалу. Час дає їй шанс, з одного боку, зберегти та примножити досягнутий достатньо високий рівень теоретичної та методологічної культури, глибину та системність аналізу, з іншого боку, актуалізувати тематику та напрямки досліджень, посилити критичну складову філософської рефлексії, залучити на орбіту її впливу продуктивні концепції світової соціогуманітарної думки. Сучасний процес розвитку філософії у Білорусі дистанціюється від вульгарних матеріалістичних та партійно-ідеологічних стереотипів, позбавляється від абстрактних теоретичних схем та утопічних підходів. Достатньо помітним є поворот до принципів критичного аналізу, об'єктивності, гуманізму. Універсальні людські цінності стають матрицею філософських оцінок природного та соціального буття, питань суспільного та державного будівництва, національно-культурного розвитку. Спеціально слід підкреслити роль і значення філософії у розробці духовних засад національно-культурної ідентичності, що набуває особливої актуальності за сучасної глобальної доби. Філософія цінна не тільки і, можливо, навіть не стільки результатом, скільки способом осягнення світу, що має неповторну специфіку як на особистісному рівні, так і на рівні суспільної свідомості. Як приклад такої специфічної рефлексії можна розглядати творчу переробку національної історико-філософської спадщини. У

пострадянський період цей процес у Білорусі помітно активізувався, що відповідає аналогічним світовим тенденціям. Виявлення нових або малодосліджених галузей національної філософської думки, реконструкція цілісних картин окремих культурних епох, проведення порівняльних досліджень, а також розгляд національної філософії у загальноєвропейському контексті — такими є характерні риси сучасної інтелектуально-культурної динаміки у країнах Центральної та Східної Європи, властиві, безперечно, й Білорусі. Праці щодо створення цілісної історії національної філософської та суспільно-політичної думки вже виконано у багатьох країнах європейського континенту.

У Республіці Білорусь цілеспрямовані дослідження з історії філософського, соціально-економічного, суспільно-політичного та духовного життя білоруського суспільства проводять з 1920-х років. Увесь цей час координуючим науковим центром з цієї проблематики є Інститут філософії білоруської Академії наук. Ще у 1920-ті роки проводили системні дослідження ідейного змісту доби гуманістичного та реформаційного руху в Білорусі XVI сторіччя (академік і ректор БДУ В.І. Пічета), творчості мислителів XVI—XVII сторіч (В. Дружниць та інші). Вивчення історії філософської думки Білорусі активізувалося у повоєнний період. У підготовленому вченими республіки для першого тому «Нарисів з історії філософської та суспільно-політичної думки народів СРСР» (М., 1955) розділі про розвиток філософської думки Білорусі за доби феодалізму було подано характеристики світогляду Франциска Скорини, Симона Будного, Василя Тяпинського. Працями таких дослідників, як В.І. Пічета, В.А. Сербента, Н.О. Алексютович, Є.С. Прокошина, В.І. Протасевич, В.М. Конон, Е.К. Дорошевич, С.А. Подокшин, Я.І. Порецький, М. Ботвинник та ін., було закладено фундамент вивчення білоруського гуманізму, Відродження та Реформації. Досліджували політичні, соціально-економічні та ідейні передумови появи гуманістичних ідей у Білорусі, світоглядний зміст Статутів Великого князівства Литовського 1529, 1566, 1588 років, діяльність православних братств, Брестську церковну унію, полемічну літературу, інші аспекти національної інтелектуальної спадщини.

Починаючи з 2004 року на підставі раніше нагромадженого досвіду в Інституті філософії НАН Білорусі проводять масштабну роботу з підготовки шеститомного видання з історії філософської, суспільно-політичної, етичної та естетичної думки Білорусі. Вперше у нашій республіці у ньому прийнято полістратегічний підхід, втілено реальний методологічний плюралізм. Автори демонструють відкритість світовому досвіду філософування, необхідність реконструкції філософських текстів у пошуках справжніх «одиниць думки» (Р.Дж. Колінгвуд). Це дало змогу досягнути обсяговості, стереоскопічності, панорамності інтелектуальної картини відповідної доби, відтворюваної з використанням різних інтерпретативних

та реконструктивних технік. Здійснюють оновлення та розширення методології історико-філософського дослідження, його джерелознавчої бази з урахуванням вітчизняного та сучасного зарубіжного досвіду. Доля філософського знання на білоруських землях розкривають у контексті загальноєвропейської історії філософії та з урахуванням специфіки історичної долі Білорусі, своєрідності національного менталітету, виявлення фундаментальних ціннісно-світоглядних орієнтацій білоруського народу та їхньої ролі у справі національно-культурного відродження та самоідентифікації.

У листопаді 2008 року стартовий етап цієї роботи завершено виданням першого тому «Історії філософської та суспільно-політичної думки Білорусі». Він відображає те надзвичайно важливе місце у становленні білоруської культури та філософії, яке займає період X—XV сторіч. Саме за доби середньовіччя на Білорусі зародилося теоретико-рефлексивне мислення, складались головні поняття, категорії, що пов'язано з поширенням писемності у східних слов'ян, розквітом духовної культури, естетизацією розумової діяльності, формуванням своєрідної історіософії. Обґрунтовано висновок про те, що ці феномени можуть і повинні стати предметом власне філософської рефлексії, яка дає змогу побудувати єдину філософську «матрицю» сукупності різних культурних явищ тієї чи тієї доби.

2010 року вийшов друком другий том — обсягове академічне видання, що налічує понад 800 сторінок. Його присвячено добі Проторенесансу та Відродження, яка завжди живила білоруську культуру кращими зразками мислення та суспільно-політичних ідеалів. При підготовці цієї праці співробітниками Інституту філософії НАН Білорусі було відкрито або наново прочитано тисячі сторінок різноманітних джерел (В.Б. Єворовський, І.М. Бобков, С.І. Санько та ін.).

На кінець 2012 року заплановано видання третього тому, присвяченого наступному періоду історії філософської та суспільно-політичної думки Білорусі.

Національна проблематика в історико-філософському дискурсі продовжує залишатися переважною. Разом з тим, з точки зору перспектив розвитку філософського знання, у Республіці Білорусь варто було б активізувати дослідження у галузі зарубіжної філософії, як західної, так і східної. Молоді вчені виявляють дуже жвавий інтерес до зарубіжного досвіду філософування, і варто було б поставити їхню роботу на професійно організовані рейки. У цьому напрямку здійснюють лише перші, часто-густо непевні і неоднозначні кроки. І все ж організаційне оформлення спеціальних наукових підрозділів та вузівських кафедр, випуск серії енциклопедичних видань з історії філософії сприяли привертанню уваги наукової громадськості до цього найважливішого дослідницького напрямку, і можна сподіватися, що це насіння у доступному для огляду майбутньому дасть непогані інтелектуальні паростки.

Напрямок філософського аналізу, що плідно розвивається у Білорусі, є дослідження у галузі логіки, теорії та методології пізнання, філософії науки, які мають безпосередній стосунок до розвитку інтелектуального потенціалу особистості та суспільства, до вдосконалення норм творчості та інноваційної діяльності. Відповідаючи на запити та потреби суспільного розвитку, білоруські філософи розробляють концептуальні підходи до розуміння та обґрунтування стилів мислення, динаміки наукової картини світу, логіко-методологічних та соціально-культурних підвалин генези та функціонування знання, трансформації науково-раціональних практик людства, досліджують проблеми методології державного будівництва, соціального управління, освіти та виховання, комунікації, міжкультурної взаємодії та інтеграції. У цій предметній галузі помітною подією стала низка публікацій академіка НАН Білорусі Д.І. Широқанова, Н.І. Жукова, І.І. Жбанкової, А.І. Зеленкова, М.А. Слемнева, В.Ф. Беркова, В.А. Героїменко, В.І. Чуєшова, М.І. Вишневського, А.К. Манеєва, В.К. Лукашевича, А.І. Осипова, А.П. Трофименко, А.І. Лойко, В.П. Старжинського, Л.Ф. Кузнецової, Я.С. Яскевич, А.Н. Єлсукова. Активно розвиваються дослідження у галузі проблем синергетики (Е.М. Сороко, П.В. Кікель та ін.). Їхньою практичною метою є методологія управління розвитком соціально-економічних структур з урахуванням глобальних тенденцій, національної та регіональної специфіки.

Сформовані у білоруській філософській культурі традиції філософсько-методологічного аналізу науки вплинули на розвиток актуального для вітчизняної філософії напрямку досліджень, що стосується критичного осмислення перспектив техногенної цивілізації. Через зрозумілі причини сучасний соціум не в змозі відмовитися від досягнень індустріальної доби, тому постає завдання реконструкції на підставі соціально значущих елементів індустріального суспільства нових постіндустріальних структур, які були б сприйнятливими до науки та інноваційних технологій, а також мали необхідні гуманістичні якості. Аналіз цих структур, обґрунтування механізмів їх включення в систему соціоприродних, соціально-економічних, духовно-культурних відносин суспільства становить найважливіше завдання в синтезі сучасного суспільствознавчого та наукознавчого знання.

Якщо до методології природничо-наукового пізнання дослідницький інтерес завжди був високим, то до питань теорії та методології філософського та соціально-гуманітарного пізнання він почав зростати лише в останні роки. Дослідження у цій галузі заторкнули головні концепції свідомості, які визначили профіль методології гуманітарного пізнання у західноєвропейській філософії XIX—XX сторіч. Аналізують трансформації уявлень про свідомість у сучасній європейській філософії, експлікують їхні наслідки для підвалин сучасного гуманітарного пізнання (Т.М. Тузова, Є.А. Алексєєва, Ч.С. Кірвель та ін.). Сьогодні цю тематику розглядають

як актуальну та перспективну, оскільки впродовж тривалого часу раціональність гуманітарного пізнання у вітчизняній літературі розуміли за аналогією з раціональністю природничо-наукового пізнання, що призводило до невизнання специфічної природи об'єктів гуманітарної науки та культури, недооцінки самостійності та своєрідності відповідних методологічних підходів.

Проблема свідомих передумов та підстав соціально-гуманітарного пізнання все ще перебуває в центрі бурхливих дискусій, щодо багатьох її аспектів немає згоди та взаєморозуміння. Досі не здійснено цілісний аналіз історії обґрунтування специфіки гуманітарного пізнання, не поставлено ключове питання про зв'язок між інтерпретаціями свідомості та розумінням специфіки об'єктів та методів гуманітарного пізнання.

Серед пріоритетів сучасної білоруської філософії слід виокремити дослідження у галузі філософських проблем людини. Ще у 1930-ті роки в АН БРСР академіком С.Я. Вольфсоном, членом-кореспондентом І.М. Льюшиним та іншими вченими були закладені фундаментальні підвалини філософської антропології. У повоєнні і особливо у 1970—1980-ті роки науково-дослідницьку роботу у цьому напрямку було значно поглиблено. Злам ХХ—ХХІ сторіч з особливою гостротою поставив питання про специфіку життєдіяльності людини в ситуаціях швидких соціальних перетворень, економічної, екологічної, духовно-культурної та інших криз. Тому діяльність філософів-антропологів, що включає системний аналіз людського буття та розробку стратегії інтелектуального розвитку людини, є актуальною та практично значущою.

Вчені Інституту філософії НАН Білорусі, філософських кафедр низки мінських та регіональних вузів започаткували теоретичні засади моделі соціально-системної якості людини, що пов'язують свідомість і діяльність індивіда з конструктивними та деструктивними силами, які формують в ній соціальна система. Проведено дослідження типологічних рис білоруського національного характеру. Проаналізовано механізми засвоєння та реалізації суспільних моральних цінностей, соціальний механізм утворення моральних деформацій, впливу моральних якостей особистості на соціальний світ і заломлення соціального світу кризь «призму» моральних якостей. На цій підставі виробляють та апробують рецепти підвищення інтелектуального, морального, естетичного потенціалу особистості, подолання кризових явищ в духовному житті сучасного суспільства, в тому числі в молодіжному середовищі. Розглядають актуальні для нашої доби проблеми регуляції духовно-культурних процесів (Т.І. Адуло, О.А. Павловська, С.П. Винокурова, Ч.С. Кірвель та ін.).

Від 1960-х років у Білорусі проводять систематичні дослідження у галузі філософії релігії. За цей час було створено повноцінну академічну школу релігієзнавства, яку характеризують послідовна наукова і світська

орієнтація та практико-експертна спрямованість. Найбільший внесок у формування цієї школи зробили лауреат Державної премії БРСР Є.А. Прокошина (1927—2006), Т.П. Коротка, І.Ф. Рекуц, В.В. Старостенко, Н.А. Кутузова та ін. Головними аспектами діяльності вітчизняної школи релігієзнавства є історико-філософська та методологічна концептуалізація релігії та атеїзму в духовній спадщині Білорусі, філософська гносеологія та семіотика релігії, політико-правові аспекти державно-конфесійних відносин, питання національної безпеки, проблеми нетрадиційної релігійності, соціальних, політичних, моральних аспектів діяльності неокультових груп, особливості діагностики та соціально-культурної профілактики релігійного радикалізму, фундаменталізму та релігійно мотивованого екстремізму.

Серйозну увагу в сучасній білоруській філософії приділяють дослідженню проблем духовно-морального розвитку людини та суспільства. Саме у рамках філософії уявляється можливим вести конструктивну, науково обґрунтовану, логічно вибудовану, історично виважену розмову про суть, зміст моральних цінностей, особливості їх відображення у свідомості та поведінці особистості, перспективи духовного розвитку соціуму. Ще за радянських років, незважаючи на те, що філософське осмислення моральної проблематики доволі часто мало заідеологізований, заполітизований характер, було розроблено теоретико-методологічні положення, які давали змогу поглибити наші уявлення про моральність. Почав формуватися такий науковий напрямок, як соціологія моралі. Вперше в ході проведення соціологічних досліджень було проаналізовано значний емпіричний матеріал про прояви моральних цінностей у свідомості та поведінці людей, нагромаджено значний досвід з розробки етичної проблематики в історії філософської та суспільно-політичної думки Білорусі (А.С. Майхрович, С.А. Подокшин, В.М. Конон). Значний внесок у розвиток етичного знання зробили білоруські філософи Є.М. Бабосов, С.П. Винокурова, С.Д. Лаптенко та ін.

Переживши у 1990-ті роки падіння інтересу до світської соціально-етичної проблематики, а також наполегливі спроби пов'язати розв'язання актуальних моральних проблем виключно з цариною релігійної свідомості, білоруська гуманітарна наука повернулася до розуміння філософії як провідної теоретико-методологічної бази для осмислення та пошуку відповідей на актуальні питання духовно-морального розвитку людини. Нині в Республіці Білорусь ведуть розробку теоретико-методологічних та прикладних проблем формування духовно-моральної культури за умов сучасних соціальних трансформацій. Здійснюють комплексний аналіз соціально-гуманітарних проблем забезпечення національної безпеки за умов глобалізації. Пріоритетними для Інституту філософії НАН Білорусі є дослідження процесів міжкультурної комунікації, глобалізації та геополітики, культурно-цивілізаційних підвалин національно-державного розвитку (Л.Ф. Євменов, І.Я. Левяш, І.Б. Михеева та ін.).

Актуальним напрямком філософських досліджень у Білорусі продовжують залишатися розробки у галузі соціально-філософських проблем екології. Традиції філософської школи соціально-екологічних та демографічних проблем зародились в Інституті філософії АН БРСР, де з кінця 1970-х років почались перші в республіці дослідження з філософських аспектів соціоприродної взаємодії. У розробку філософських засад соціальної екології значний внесок зробили П.А. Водоп'янов, І.Я. Жибуль, А.І. Зеленков, Н.Є. Захарова, С.П. Онупрієнко, Н.А. Лазаревич, А.С. Червинський та ін. Вони та їхні колеги розробили цілісну концепцію екологічної безпеки, яка стала органічною частиною стратегії усталеного розвитку Білорусі. Перспективність цих досліджень для нашої республіки пов'язана з тим, що екологічна культура, її соціальна продуктивність та евристичність у XXI сторіччі стають найважливішим критерієм гуманізації суспільних відносин. Соціально-філософські аспекти екологізації освіти та виховання за умов ерозії особистісної ідентичності, викликані гуманітарними проблемами сучасності, стають важливим механізмом забезпечення цілісності людської свідомості та форм реалізації людського потенціалу, умовою зростання гуманістичного, творчо активного змісту творчої діяльності людини. Для цього потрібні не просто нові форми виховання та освіти, здатні поставити перепону атомізації особистісної свідомості, а їх чітке постулювання у поняттєво-методологічному апараті філософії.

Маючи досвід оцінки глобального деструктивного впливу, який може справити екологічна техногенна катастрофа на суспільну свідомість та культуру, як це відбулось у випадку з катастрофою на Чорнобильській АЕС, білоруська гуманітарна наука повною мірою усвідомлює, що новий філософський погляд на світ повинен у нових реаліях відродити стару філософську тезу: людина є мірило всіх речей, людина — мета, а не засіб розвитку. Всі наші успіхи на шляху економічного, наукового та технологічного прогресу безглузді, якщо вони не сприяють розвитку людини.

Перспективи розвитку філософського знання у Республіці Білорусь, на пострадянському просторі, у світі загалом, невідкладність завдання відновлення втраченого авторитету філософського знання передбачають філософське осмислення всіх можливих форм духовності — не тільки науково-раціональних, але також естетичних, етичних, релігійних. І щоб людський дух не розпався на частини, необхідно думати про інтеграцію всіх цих форм. Років тридцять тому здавалося, що ось-ось, згідно з прогнозом К. Маркса, всі науки зіллуться в одну — науку про людину, але, схоже, філософія відійшла від цього шляху значно далі можливого. Для того, щоб філософія повною мірою змогла відновити свій авторитет, а соціально-гуманітарні науки стали повноцінним і продуктивним учасником інноваційних процесів, необхідно не тільки подолати вузько-техніцистську орієнтацію мислення, але й реально забезпечити пріоритет

фундаментальних академічних досліджень, відновити повноцінне фінансування наукових програм, а також розширити обсяг викладання філософських та соціально-гуманітарних дисциплін у вузах. Повернути собі звання філософії буття з людським обличчям, захистити людину від маніпулювання її свідомістю та поведінкою, від згубного впливу інформаційно-віртуального знецінення самого людського буття, отже, у підсумку забезпечити від саморозпаду особистість перед лицем глобальних соціокультурних загроз сучасності — ось нагальне завдання, з яким філософське знання увійшло в нове сторіччя.

Анатолій Лазаревич — кандидат філософських наук, директор Інституту філософії Національної академії наук Білорусі. Сфера наукових інтересів — філософсько-світоглядні, епістемологічні основи постіндустріальної стратегії розвитку суспільства, культури та людини.
